

Jan Uyttendaele

Nog meer over de Middeleeuwen

In Tsjip 2/4 (december 1992) staat een interessante bijdrage van Paul Wackers over de meest geschikte teksten uit de middeleeuwse Europese literatuur. Over Walewein zegt hij: "Er bestaat geen hertaling in modern Nederlands van" (p. 34). Welnu, hij vergist zich. In 1983 verscheen een (helaas uitverkochte) hertaling in de Prisma-boeken, die uiterst bruikbaar voor het onderwijs is.

Nu heeft Wackers het accent gelegd op het allerbeste van de middeleeuwen en die keuze zal ik hem niet afstrijden. Maar misschien is het toch wel goed om weer eens te wijzen op allerlei aardige uitgaven die ik in elk geval bij de voorbereiding van mijn studenten op het leraarschap wel aan de orde stel, omdat ik denk dat ze de moeite van het lezen waard zijn. Dat overzicht geef ik hieronder, met weglating van enige reeds door Wackers genoemde uitgaven.

1 Karelromans

De klassieke bewerking door J.A. Alberdingk Thijm van een aantal middeleeuwse ridderromans in 'Karolingische Verhalen' verscheen in 1974 bij L.J. Veen in Wageningen, onder de titel *J.A. Alberdingk Thijm, Karel en Elegast. Floris en Blancefloer. De vier heemskinderen..* Voor deze boeiende prozavertaling was verantwoordelijk J.J. Blessinga.

2. Arturromans

Dankzij de levendige beschrijving en de eenheid van compositie is Jaap ter Haar's *Koning Arthur* (Fibula-Van Dishoeck, Haarlem, 1981) een geslaagde poging om de Arturstof voor de moderne lezer herkenbaar te maken. Bij Rosemary Sutcliff, de bekende Engelse schrijfster van historische jeugdboeken wekte de stof inspiratie tot een trilogie, bestaande uit *Schild en kruis*, *Zwaard en kroon* en *Afscheid van een koning* (Leopold, Den Haag).

Nu zullen Ter Haar en Sutcliff in Nederland wel bekend zijn, maar ook erg mooi is de bewerking van een aantal sagen uit de cyclus door de Franse letterkundige Jacques Roubaud. De dichter Jan Mysjkin zorgde niet alleen voor een sprankelende vertaling van Roubauds schitterende en humoristische stijl, maar hij gaf ons in zijn nawoord ook een voortreffelijke inwijding in de overlevingsgeschiedenis van de Artursagen (*Koning Arthur in het land van ridders en tovenaars*. Infodok, Leuven 1991).

Weer wel bekend is de vertaling uit het Frans door Jan Versteeg van *Merlijn de tovenaars of Het boek van de Graal* (Het Spectrum, Utrecht 1984) en dat gaat over het levensverhaal van Merlijn, gebaseerd op moderne Franse vertalingen van het werk van Robert de Boron uit de 12de

eeuw. En allerberoemdst, al jaren in de boekhandel en in de bibliotheek *Arthur, koning voor eens en altijd* van Terence H. White (Het Spectrum, 1967). Een moderne bewerking van de Arturverhalen. Volgens Herman de Coninck "een ongelooflijk geestig, humaan, grappig, wijs en ontroerend boek, vol opzettelijke anachronismen, maar naar de geest erg middeleeuws."

Wackers noemt voor Percheval van Chrétien de Troyes de vertaling van Ingrid Nijkerk-Pieters uit 1960, maar er is een modernere vertaling beschikbaar. In 1979 gaf Het Spectrum een vertaling uit van René Stuij. Ze verscheen in de Prisma Klassieken, waarin ook wetenschappelijk verantwoorde vertalingen zijn opgenomen van het Chanson de Roland, Sir Gawain and the Green Knight en de Morte d'Arthur van Sir Thomas Malory -alle drie reeds genoemd door Wackers.

Maar er is meer. Zestien anonieme Oudfranse verhalen, die de adel een les willen geven in hoofse etiquette vindt u in *De achterkant van de Ronde Tafel*. De anonieme Oudfranse lais uit de 12e en 13e eeuw vertaald en toegelicht door L. Jongen en P. Verhuyck. Uitgeverij Sub Rosa, Deventer 1985. Deze verhalen spelen zich af tegen een mysterieuze Keltische achtergrond, al dan niet gesitueerd rondom koning Arthur en zijn Tafelronde.

In de Griffioen-reeks (Querido, Amsterdam 1986) verscheen een vertaling door J.P. Bruggink en anderen van de *Roman van Lancelot*. Het is een bloemlezing van hoogtepunten uit de Middelnederlandse Lancelot-compilatie. De gekozen fragmenten behandelen vooral de overspelige liefde tussen Lancelot en Guinevere, de zoektocht naar de Graal en de ondergang van Arturs rijk. In de reeks Prisma Klassieken gaf bovendien in 1983 R.J. Wols een vlotte prozavertaling van de *Roman van Walewein* van Penninc en Vostaert. Hij voegde er een kort nawoord aan toe over auteurs en tekst, oorspronkelijkheid, publiek en bedoeling van het werk.

3. Reinaert

In aanvulling op Wackers' enthousiasme voor *Vanden Vos Reynaerde* noem ik hier vijf recente vertalingen van de Reinaert:

Reinaard de Vos, berijmd door Bert Decorte om het oude gedicht direct leesbaar te maken voor mensen van nu. Soethoudt, Antwerpen 1978.

Van den Vos Reynaerde. Hertaald door Karel Jonckheere. Elsevier Manteau, Brussel/Amsterdam 1978.

Reinaert de Vos. De middeleeuwse satire hertaald door Ernst van Altena. Ploegsma, Amsterdam 1979 (Heruitgave: Goossens, Maastricht 1991).

Over de Vos Reinaert. Vertaald door Arjaan van Nimwegen. Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen 1979.

Reinaart de Vos. Hertaald door Clement Vermaere. Davidsfonds, Leuven 1985.

Van deze vertalingen geniet die van Van Nimwegen mijn voorkeur, omdat hij tracht per versregel dezelfde informatie te verschaffen als het

Middelnederlands, zodat de oorspronkelijke tekst, die ernaast wordt afgedrukt, met behulp van de vertaling op de voet gevolgd kan worden. Bovendien bevat deze uitgave ook een prozabewerking van *Reinaerts Historie* (de *Reinaert II*), waarin de latere lotgevallen van de vos zijn opgetekend.

Uiteraard is in de onderbouw de navertelling door Paul Biegel favoriet.

4. Beatrijs

In de nieuwe Nederlandse literatuurgeschiedenis was men haar mirabile dictu bijna vergeten: de Beatrijs, bij uitstek zo interessant om leerlingen te confronteren met een zo andere samenleving als onze geseculariseerde maatschappij. Boutens seculariseerde de figuur van Beatrijs zelf al, maar wie uitgaven zoekt die dichtbij de originele tekst blijven kiezen uit de volgende twee: Beatrijs. De vroegste tekst. Nieuwe bewerking en nabeschouwing door Gabriël Smit. Amboboeken, Baarn 1979. En: Beatrijs. Hertaald door Karel Jonckheere. Elsevier Manteau, Antwerpen/Amsterdam 1980.

Beide uitgaven zijn tweetaling, met de oorspronkelijke tekst op de linkerpagina en een rijmbewerking op de rechterbladzijde. Gabriël Smit geeft de meest leesbare tekst en een interessante nabeschouwing.

5. Varia

Je moet uit de Middeleeuwen nu eenmaal kiezen, want naarmate je met de leerstof meer van het heden wegtrekt, blijkt je er minder tijd voor te hebben. Mijn studenten aan de lerarenopleiding leg ik in elk geval naast bovengenoemde titels ook een reeks bloemlezingen en tekstuitleggen voor. Wat de tekstuitleggen betreft van klassiekers als Karel en Elegast, Beatrijs, Esopet, Het Roelantslied, Van den Vos Reynaerde en Floris en Blancefloer wijs ik op de serie *Vertaald Middelnederlands* van de uitgeverij Taal en Tekst in Leeuwarden. Die reeks is net als de vroegere schooluitgaven van Wolters-Noordhoff en Malmberg bedoeld voor het onderwijs, met op de linkerpagina's steeds de volledige oude tekst en rechts een eigentijdse prozavertaling. Bij Educaboek verscheen een dergelijke uitgave rond magie en bijgeloof in middeleeuwse teksten: *Over helse heksen en onnozele halzen*, door Ronnie Kaper (1984).

Geen collega zal de Griffioenreeks zijn ontgaan. Herman Pleij verzamelde daarin laatmiddeleeuwse vagebondteksten onder de titel *Van schelmen en schavuiten* (1985). Zo'n boekje over 'varende luyden' en hun oplichterspraktijken wil er wel in. Pleij's Leidse collega-hoogleraar F.P. van Oostrom bracht in *Voorbeeldig vertellen* (1985) middelnederlandse exempelen bijeen, korte verhalen die de geestelijken ter verduidelijking gebruikten tijdens hun preken en die op ons een vaak humoristisch en soms vertederend effect hebben. De hoofse levenshouding krijgt aandacht in Theo Meders *Hoofsheid is een ernstig spel*. Dat is een boeiende verzameling van vertaalde teksten uit het middelnederlands zoals 'De

burggravin van Vergi', 'Het prieel van Troje' en 'Het boekje van goede zeden', gevolgd door een nuttig nawoord. En ten slotte noem ik u uit deze reeks de keuze die Peter Burger deed uit Van Maerlants *Het boek der natuur*. Dit deeltje geeft een bloemlezing uit Maerlants middeleeuwse dierenencyclopedie of bestiarium, waarin we onder meer kennismaken met de zeemeermin, de eenhoorn en de griffioen. We herinneren ons natuurlijk dat Jacob van

Maerlant de eerste was die zo'n bestiarium voor leken uit het Latijn bewerkte en daarmee het oudste bekende natuurwetenschappelijke boek schreef. We zouden hem tegenwoordig waarschijnlijk eerder een rijmende wetenschapsjournalist dan een dichter noemen., maar dan wel van een dichterlijk soort.

Wilt u nu eens over de grenzen heen kijken, zoals Paul Wackers al suggereerde in zijn stuk, dan vind ik toch ook prachtig de bloemlezing die Ernst van Altena insamenstelde uit de poëzie van de occitaanse troubadours uit 1100-1300 onder de titel *Daar ik tot zang word aangespoord* (Ambo Baarn 1987). Zijn vertaling is werkelijk schitterend.

En ten slotte past het in de verbreding van het perspectief waarbinnen de middeleeuwe literatuur wordt gelezen dat we aandacht schenken aan de middeleeuwen als totaliteit. In het BulkBoek *Vensters naar vroeger* werden eenentwintig schoolvakken in middeleeuws perspectief geplaatst. Het cahier laat zien dat allerlei verschijnselen die kenmerkend lijken voor onze eigen tijd, in de middeleeuwen in de kiem al aanwezig waren. Als 'vensters naar vroeger' fungeren daarbij de moderne schoolvakken en dat levert een fascinerend panorama op van de middeleeuwse cultuur.

